

— melyekhez fogható csak a kurucz-labancz világban, meg a tatárjárás idejében találunk — beszél el; aztán tétováz ő is, midőn ide-oda kapkodnak az intézők; végül pedig, hogy megmentse a bukó nemzet becsületét, bűnbakot keres és talál ő is, mint a nagyobb becsület volna a nemzetre a végtelen gyöngeség, hogy egy ember bűne avagy hibája buktatja el, mint annak beismerése, hogy elesett a rossz vezérlés, sokak hibája, az anyagi eszközök hiánya, a túlnyomó ellenség és kimerültség miatt. Hisz a világsi fegyverletétel semmivel sem volt se jobb, se rosszabb, mint az 1711-iki a majtényi sikon!

Emlékirat jellegű tehát Gracza munkája is. S ha népkönyvet akart írni, úgy jól történt, hogy nem tudott történetíró lenni. Könyve kiváló népkönyv, andalító, lelkesítő, izgató, a mely fölkorbácsolhatja a szenvedélyeket, s ezzel erősítheti a nemzeti érületet, tiszta hazafiságot. Nyelve magyaros, világos; örömmel olvashatják a kényes izlésűek is.

Mint népkönyvet, melegen ajánlhatom az érdeklődő nagy közönségnek.

Király Pál.

A cigányokról.

The Jew, the Gypsy and el Islam. By the late Captain Sir Richard F. Burton Edited with a preface and brief notes by W. H. Wilkins. London, 1898. 8-rét XX + 352. l. Az elhalt szerző arcképevel.

Mint a cím mutatja, e mű három részből áll. Az első, mely zsidófaló szellemben van írva, és a harmadik, mely a muhamedánizmust égis magasztalja, nem érdekelnek bennünket annyira, mint a második rész, melyhez, a kiadó állítása szerint, Burton 30 évig a világ minden zugában maguk a cigányok között gyűjtötte össze az anyagot. Oly jól beszélt nyelvüket, annyira beleléte magát gondolatjárásukba és annyira ismerte szokásaikat, hogy akárhányszor, mint honfitársukat üdvözölték őt sátoraikban. „Minek rajtad az a fekete kabát? Miért nem jössz el közénk? Hiszen te is a mi törzsünkben való vagy!” Ily szavakkal fogadták őt akárhányszor.

Ámbár az 1891-diki cigánynépszámlálás szerint Magyarországon „Phárao ivadékai“-nak létszáma egy néhány tucat híján 275 ezer lélekre rugott, az a fejezet, melyet boldogult Hunfalvynek *Ethnographia*-jában nekik szentelt, egyike a leggyöngébbeknek könyvében. Az *Oláhok történetében* is hozzászól a dologhoz, de abban sincs sok köszönet. Tudtommal nincs is nálunk még szakmunka, mely a tudomány mai színvonalán állna, vagy még csak közel is hozzá, ámbár a e'ganológiának van hazánkban több avatott munkása.

A cigányok bevándorlásának idejét illetőleg még csak ott vagyunk, hol Pray hagyott, hogy t. i. „circa annum 1417“ tűnnek ők fel hazánkban, mert a mit Lehoczky Tivadar közölt nemrég (1894.) a *Századok*-ban, nem állja meg a kritika próbakövét. Abból, hogy a leleszi konvent

írataiban 1377-ben egy Zigan nevű család neve fordul elő, még nem következik *szükségképen* az, hogy volt már nálunk akkor cigány. Nem lehetetlen, de sőt föltöte valószínű, hogy már volt; de az sem lehetetlen, hogy az illető család tősgyökeres magyar volt és nevét Zigan nevű falutól vette, mely nevet „az akkori írásmodor szerint“ bizonyára „Szigány“-nak ejtették ki, mint „Zalai“-t „Szalay“-nak, „ziv“-et „szív“-nek stb., de semmiesetre sem „cigány“-nak. Ha tud még más példát abból az időből Lehóczky úr arra, hogy nem a latin C betűt használták az i betű előtt (így: „Ciganus“) a mai „czi“ szótag megjelölésére, úgy jó szolgálatot végezne, ha azt közölné valahol.

Miután a cigányok — Miklosich bizonyítása szerint — már a XIV. század végén a szomszéd Oláhországban föltűntek és a Bataillard összegyűjtötte adatok szerint már a 15. század második évtizedének vége felé Észak- és Nyugat-Európa több pontjáig hatoltak és minden bizonynyal Magyarországon vonultak volt át oda barangolásaikban: már jóval 1423. előtt kerültek volt be hazánkba, ámbár tudtommal magyar-honi okíratban csak ezen évben vannak először fölemlítve. Ez az a szabadság-levél, melyet Zsigmond királyunk állított ki László cigányvajda kérésére Szepesen április 18-án (datum in Sepus dominica die ante festum S. Georgii Martyris), még pedig magyar királyságának 36-dik-, római királyságának 12-dik- és cseh királyságának 3-dik évében, mint ez az okírat állítja, mely mind az 1423. év mellett vall s nem 1426. mellett, mint azt az okírat közlője Oefele (*Rerum Boicarum Scriptorum* I. 21.) állítja. 1417-ben Szepesen pedig — mint Szalay László írja — azért nem állíthatta volna ki az okíratot, mert — mint arra már pl., ha jól emlékszem, Wisloczki is figyelmeztetett — abban az évben a király Konstanczban járt és máshol a külföldön.

Igaz ugyan az, hogy Kopitar és Pott szerint már Theophylactus, bolgár érsek a 11. század második felében is említ egy „Sicanoí“ nevű kóbor népséget és Corner magukat a cigányokat „Sicanos“-nak nevezi krónikájában, de ebből még korántsem következik akár az, hogy Johannes de Zigan „Phárao ivadékból“ vala, vagy az, hogy a Zigan nevű falvakat a cigányok után nevezték el. Kötve hiszem el Lehóczky úrnak azt is, hogy a cigányok keresztény templomot alapítottak volna Egyházas-Zigányon.

A mit Szalay és utána Hunfalvy Timur Lenkről állítanak és a cigányokról, az valószínűleg Borrow vagy más hasonló pongyola gondolkozású eiganologus útján került irodalmunkba, kik minden kóbor népre reáfogják, hogy cigányok. Így Hasse, a *Zigeuner im Herodot* szerzője, már Herodotosnál lát cigányokat. Bataillard szerint a Sánta Timurról szóló mese, e fejedelem élettrójának, Ahmed ibn Arab sah munkájában előforduló egy passus félreértésén alapszik, ki beszél ugyan egy „dair“ (nebulo, impur) és „Sáthir“ (scelerosus, vaurien) népről, de azt, hogy az illető gazfickók és gonosztevők cigányok voltak, sehoh sem állítja.

De a ciganologia nem fog zöldágra kerülni mindaddig, míg nem születik több Miklosich, ki nem csak jó nyelvész, de jó történetíró is és szigorubbán bánik a történeti anyaggal, mint pl. az előttünk fekvő munka szerzője, Burton, a ki ugyancsak gyöngye történész. Így pl. Hunyady Jánosunk nála oláh-czigány és Zsigmond király természetes fia. Továbbá egy és ugyanazon Zsigmond nevű pécsi püspökről állítja a 206. lapon azt, hogy ez 1540-ben czigányokkal ágyugolyókat öntetett a törökök *javára* (for the benefit of the Turks), a 262. lapon pedig azt, hogy a golyókat 1496-ban csináltatta a törökök *elleni* harcra. A püspöknek — szerinte — segítségére voltak még a következő czigány előkelőségek „Zindelo király, Miguel és Andrew hercegek, Manuel és Juan grófok, Pedro nemes lovag és Polgár Tamás vajda.“ Az efféle adatgyűjtés arra az adomára emlékeztet, hogy midőn a nemrég elhalt perzsaszah először látogatta meg a különféle párisi gyűjteményeket, megkérdezte mindenkinek és minden dolognak a nevét és följegyeztetett mindent egy jegyzőkönyvbe. Midőn azután hazakerült, egy-egy rendjel jutott nemcsak a Jardin d' acclimatation és a palaeontologiai múzeum igazgatóinak, hanem a jeges medvének, a kengurunak, de meg a mammuth és plesio saurusnak is.

A mit Burton saját szemével vagy füleivel tapasztalt a világ mindenféle zugában a czigányok között, annak mint nyers, földolgozatlan anyagnak mindenestre némi hasznát veendő a ciganologia, vagy a mint ő jobban szereti a „csingánologia“, de „Phárao ivadékai“-nak történetét ő csak összekuszálja, nem tisztázza.

Különben is dolgozatának zömét polémia képezi, melyet a többször idézett Bataillard Pál ellen folytat, ki még 1875-ben, egy az angol „Academy“ hoz intézett levelében Burton tyúkszemére lépett. Bármenynyire haragudott is meg reá szerzőnk, Bataillardnak eltagadhatatlanul megvan az az érdeme, hogy nem ismétli szajkó módjára, a mit elmondott már előtte valaki, hanem kutat, keres és — a mi fő — meglátolja adatait.

London, 1898. május hó.

Kropf Lajos.

Vidéki emberek.

Irta: Petelei István. Budape-t. Athenaeum. 1898. 8.r. 153 lap.

A múlt nyáron jelent meg egy meglehetősen közepes értékű verskötet, a melyről mégis sok szóbeszéd esett — vagyis inkább a Beöthy Zsolt előszaváról.

Beöthy Zsoltnak az aesthetikai álláspontja alkotja azt az átvezető hidat, a mely Gyulai Pálnak felfogásától az élethez, az irodalom gyakorlatahoz átvezet, s így csak nagyon természetes, hogy mindenki a legnagyobb érdeklődéssel várja, mikor ilyen hívatott ember nemcsak újabb irodalmunk elnemzetlenedésének, hanem egész modern irodalmi